

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ПОЛТОРАЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF POLTORATSKIY v. UKRAINE)**

(Заява № 38812/97)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 квітня 2003 року

Це рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Полторацький проти України»

Європейський суд з прав людини (четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

сер Ніколас Братца (Sir Nicolas Bratza), *Голова*,

пані Е. Палм (E. Palm),

п. Є. Макарчик (J. Makarczyk),

пані В. Стражницька (V. Straznicka),

п. М. Фішбах (M. Fischbach),

п. В. Буткевич (V. Butkevych),

п. Р. Маруст (R. Maruste), *судді*,

та п. М. О'Бойл (M. O'Boyle), *Секретар секції*,

після наради за зачиненими дверима 25 березня 2003 року

постановляє таке рішення, ухвалене того дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 38812/97), поданою проти України до Європейської комісії з прав людини (Комісія) на підставі колишньої статті 25 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) громадянином України Бориславом Євгеновичем Полторацьким (заявник) 19 вересня 1997 року.

2. У Суді заявника представляли: його батько, п. Євген Н. Полторацький, п. Ігор Г. Воскобойніков, а пізніше п. Олег О. Костян. Український уряд (Уряд) представляла пані В. Лутковська, уповноважена особа, Міністерство юстиції.

3. Справа стосувалася умов тримання заявника та поводження з ним у «коридорі смерті» у СІЗО Івано-Франківської області.

4. 30 жовтня 1998 року Комісія визнала заяву частково прийнятною. 23–26 листопада 1998 року Комісія перебувала у відрядженні в Києві та СІЗО Івано-Франківської області з метою встановлення фактів. У своїй доповіді від 26 жовтня 1999 року (колишня стаття 31 Конвенції) вона висловила думку, що у цій справі порушення статті 3 Конвенції в частині жорстокого поводження із заявником у СІЗО не було (одноголосно), що було порушення статті 3 у зв'язку з умовами тримання заявника в СІЗО Івано-Франківської області (одноголосно), було порушення статті 3 Конвенції з огляду на відсутність ефективного розслідування скарг заявника стосовно жорстокого поводження з ним у СІЗО Івано-Франківської області (двадцять чотири голоси проти одного), статті 8 (одноголосно) і статті 9 (одноголосно). [Примітка канцелярії: Копію доповіді Комісії можна отримати в канцелярії Суду].

5. Заяву було передано до Суду відповідно до положень, що застосовувалися до набрання чинності Протоколом № 11

до Конвенції 11 вересня 1999 року (пункт 4 статті 5 Протоколу № 11 та колишні статті 47 і 48 Конвенції). Її розгляд було доручено четвертій секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). Зі складу цієї секції, відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту, було сформовано палату для розгляду справи (пункт 1 статті 27 Конвенції).

6. Порадившись зі сторонами, голова палати вирішив, що в інтересах належного судочинства провадження у справі має відбуватися одночасно з провадженням у справах *«Назаренко проти України»*, *«Алієв проти України»*, *«Данкевич проти України»*, *«Хохліч проти України»* та *«Кузнєцов проти України»* (заяви №№ 39483/98, 41220/98, 40679/98, 41707/98 і 39042/97) (пункт 2 правила 43).

7. Заявник та Уряд подали свої зауваження по суті (пункт 1 правила 59).

8. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад секцій (пункт 1 правила 25). Справу було передано на розгляд четвертій секції у новому складі.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Загальний виклад подій

9. 12 грудня 1995 року Івано-Франківський обласний суд визнав заявника винним у вбивстві чотирьох осіб і засудив його до смертної кари з конфіскацією майна.

10. 22 лютого 1996 року Верховний Суд залишив вирок суду першої інстанції без зміни. За рішенням відповідних посадових осіб слідчого ізолятора Управління МВС України в Івано-Франківській області заявника було переведено до однієї з камер, призначених для осіб, які очікують виконання покарання у вигляді смертної кари.

11. 11 березня 1997 року Президент України оголосив мораторій на виконання таких вироків. Рішенням № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу стосовно смертної кари. Таким чином, покарання у вигляді смертної кари було замінено довічним ув'язненням відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000 року.

12. 2 червня 2000 року Івано-Франківський обласний суд змінив заявникові покарання у вигляді смертної кари на довічне ув'язнення.

B. Факти

13. Факти у справі стосовно умов тримання заявника та події під час перебування в СІЗО Івано-Франківської області викладалися неоднаково заявником та Урядом.

14. Факти у викладі заявника наведено в пунктах 16–21 нижче. Факти у викладі Уряду наведено в пунктах 22–28 нижче.

15. Опис документів, наданих Комісії та Суду, наведено в пунктах 29–57.

16. Для встановлення фактів у світлі спору щодо умов тримання заявника під вартою та подій, які мали місце в СІЗО Івано-Франківської області, Комісія провела власне розслідування відповідно до пункту 1(а) колишньої статті 28 Конвенції. З цією метою Комісія розглянула ряд документів, наданих заявником та Урядом на обґрунтування відповідних тверджень, і призначила трьох делегатів для взяття показань свідків на слуханнях, проведених у Міністерстві юстиції в Києві 23 і 26 листопада 1998 року та в Івано-Франківську 24 і 25 листопада 1998 року. Оцінку доказів Комісією та її висновки щодо фактів викладено в пунктах 58–75.

1. Факти у викладі заявника

17. 12 грудня 1995 року Івано-Франківський обласний суд засудив заявника за вбивство чотирьох осіб до смертної кари з конфіскацією всього особистого майна. Після винесення вироку суду першої інстанції його було поміщено в окрему камеру. Йому не дозволялося писати родині, а також зустрічатися з адвокатом. Кілька разів він звертався з проханням про побачення з адвокатом.

18. 22 лютого 1996 року Верховний Суд залишив вирок суду першої інстанції без зміни. За рішенням адміністрації слідчого ізолятора Міністерства внутрішніх справ заявника було переведено до камери, призначеної для осіб, які очікують виконання смертної кари. 30 березня 1996 року адвокат звернувся по дозвіл на побачення із заявником, щоб передати йому ухвалу Верховного Суду в його справі. Начальник СІЗО не дав йому такого дозволу.

19. Крім Закону «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (Закон), умови ув'язнення осіб, засуджених до смертної кари, регулювалися Інструкцією, зміст якої тримався в суворій таємниці. Відповідно до положень Інструкції прогулянки на відкритому повітрі, перегляд телепередач, купівля газет і отримання від родичів посилок із продуктами були заборонені. Таким чином, Інструкція перешкоджала заявникові у здійсненні прав, гарантованих Законом.

20. У відповіді заступника начальника Управління МВС України в Івано-Франківській області на скарги батька заявника щодо умов тримання заявника під вартою містилося посилення на Інструкцію. Крім того, від заступника начальника СІЗО батько заявника отримав

інформацію, з якої випливало, що Закон не застосовувався до засудженого. Якби Закон застосовувався до заявника, тоді, відповідно до пунктів 1 і 13 статті 9, він мав би право на щоденну прогулянку на відкритому повітрі, право одержувати бандеролі двічі на місяць і право дивитися телевізор. Однак із 1995 по 1998 рік щодо цього існувала суворя заборона. До вересня 1997 року заявникові також заборонялося відправляти й отримувати листи. Лише у вересні 1997 року заступник начальника СІЗО в усній розмові повідомив матір заявника, що засуджений може надсилати й одержувати листи. Крім того, батькові заявника було відмовлено в зустрічі з ним 29 травня 1995 року, 10 червня та 31 липня 1996 року без жодних пояснень з боку працівників СІЗО. 3 липня 1996 року замість щомісячних побачень, які мали б тривати до двох годин, батькові дозволялося побачення із заявником тривалістю не більше однієї години один раз на три місяці.

21. Щодо відвідин священика батько заявника та представники духовенства неодноразово, проте безуспішно, зверталися до посадових осіб та адміністрації слідчого ізолятора Управління МВС України в Івано-Франківській області по дозвіл для заявника зустрічатися зі священиком.

22. Заявник також зазначив, що він кілька разів скаржився на умови тримання його під вартою. Він також безрезультатно звертався до посадових осіб СІЗО по дозвіл надіслати заяву до Європейської комісії з прав людини.

23. У своєму листі до Комісії від 6 березня 1998 року батько заявника зазначив, що 4 березня 1998 року під час побачення син розповів йому про перевірку, проведену комісією Міністерства внутрішніх справ у середині лютого 1998 року. Після від'їзду комісії заявника перевели в бруднішу і гірше обладнану камеру. Вікно камери було повністю закрито ставнями. Зливного бачка для змивання унітазу не було, тому його не можна було належним чином очистити, що спричиняло нестерпний сморід. Крім того, заявникові видавали тільки 250 г гарячої води для чаю або молока. Увесь його посуд забрали, так само як і Біблію. Заявникові було заборонено читати періодичні видання, а щоденник і календар вилучено.

2. Факти у викладі Уряду

24. Уряд зазначив, що правовий статус та умови тримання осіб, засуджених до смертної кари, визначені Законом та Кримінально-процесуальним кодексом. Відповідно до статті 8 Закону особа, засуджена до смертної кари, тримається під вартою ізолювано від інших засуджених. Камера, до якої було переведено заявника після набрання вироком щодо нього законної сили, відповідала гігієнічно-санітарним

нормам, викладеним у статті 11 Закону: площа камери становила 9 м², у ній було ліжко, стіл, радіо, достатнє природне та електричне освітлення, опалення, водопостачання і туалет.

25. Заявника було забезпечено триразовим харчуванням, одягом і взуттям встановленого зразка, а також іншими предметами щоденного вжитку. Медичне обслуговування, лікувально-профілактичні й протиепідемічні заходи були організовані й проводилися відповідно до законодавства з питань охорони здоров'я.

26. Згідно зі статтею 12 Закону до виконання вироку особам, засудженим до смертної кари, як правило, дозволяються побачення з родичами та іншими особами не частіше ніж один раз на місяць, за письмовим дозволом суду, що розглядав справу. Тривалість побачення не може перевищувати двох годин. Після розгляду справи судом другої інстанції побачення з юристами та захисниками можуть дозволити начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ, начальник обласного управління Міністерства внутрішніх справ або його заступник, відповідальний за слідчий ізолятор. Відповідно до статті 12 Закону побачення із захисниками дозволяють без будь-яких обмежень щодо кількості та тривалості.

27. Після того як було винесено вирок суду першої інстанції, 13 грудня 1995 року батьки заявника та адвокат отримали дозвіл на побачення з ним. Батьки відвідували заявника 15 грудня 1995 року та в січні 1996 року. Адвокат заявника бачився з ним 21 грудня 1995 року і 7 січня 1996 року. Протягом періоду з 22 лютого 1996 року по 29 грудня 1997 року батьки зверталися до Управління МВС у Івано-Франківській області по дозвіл на побачення із заявником 24 лютого, 4 березня, 5 квітня, 4 травня, 2 липня, 1 жовтня, 18 листопада і 25 грудня 1996 року, а також 3 і 20 червня та 19 вересня 1997 року. Дозвіл на побачення їм було надано 24 лютого, 5 березня, 5 квітня, 4 травня, 2 липня, 4 жовтня і 4 грудня 1996 року, а також 4 березня, 4 червня, 4 вересня і 4 грудня 1997 року.

28. Адвокат заявника просив дозволу на побачення із заявником 25 квітня, 11 листопада, 18 і 19 грудня 1996 року. Дозвіл було надано 7 травня 1996 року та в інші дні, як вимагалось.

29. Особам, засудженим до смертної кари, дозволено надсилати необмежену кількість листів. Протягом 1995–1998 років заявник надіслав 31 лист: 24 листи стосовно кримінальної справи та 7 листів до родичів. 17 вересня 1997 року заявник уперше звернувся до обласного управління Міністерства внутрішніх справ по дозвіл надсилати листи своїм родичам. Після цього він відправив листи до батьків 19 і 26 листопада та 31 грудня 1997 року, 5, 16, 20 і 30 січня, 3 лютого, 11 березня, 6 квітня, 15 травня, 17 червня, 6 липня, 10 серпня, 15 вересня, 22 жовтня, 13 листопада і 11 грудня 1998 року. Він отримав листи від батьків 18 і 29 вересня, 19 жовтня, 20 листопада і 24

грудня 1997 року, 16 і 26 січня, 6, 10, і 23 лютого, 14 і 16 березня, 17 квітня, 14 травня, 1 і 8 червня, 1 і 30 липня, 20 серпня, 29 вересня, 10, 22 і 27 жовтня, 4, 20, 26 і 30 листопада, 4, 17 і 21 грудня 1998 року.

30. Крім того, Уряд повідомив, що Генеральний прокурор провів ретельне розслідування питань, порушених у зверненнях заявника та його батьків щодо застосування незаконних методів слідства у справі заявника, зокрема катування та жорстокого і нелюдського поводження. Інформація не підтвердилася, було встановлено, що вона необґрунтована. Фактично скарги заявника, його батьків і захисника були отримані 11 березня, 8 квітня, 13, 14 і 29 травня, 24 липня, 11 вересня, 25 жовтня 1996 року, а також 5 і 17 березня, 19 травня і 25 липня 1997 року. Відповіді на них було надіслано 20 і 23 березня, 23 і 24 квітня, 23 травня, 27 червня, 1 серпня, 30 вересня і 14 листопада 1996 року, а також 28 і 31 березня і 20 травня 1997 року. 31 липня 1997 року обмін листами та провадження стосовно скарг, поданих заявником і його батьками, були припинені відповідно до статті 12 Закону.

С. Документи

31. У листі від 26 травня 1998 року начальник СІЗО надіслав відповідь на скаргу, подану батьком заявника 10 травня 1998 року, повідомивши його, що особам, засудженим до смертної кари, дозволено надсилати дванадцять листів на рік. Він також зазначив, що заявник знав про свої права та обов'язки.

32. У листі від 10 серпня 1998 року прокурор Івано-Франківської області повідомив батька заявника, що побачення й листування осіб, засуджених до смертної кари, регулюються Інструкцією, а не Законом, на який посилався батько заявника у своїй скарзі.

33. У письмовій скарзі від 4 вересня 1998 року, адресованій обласному прокуророві, батьки заявника, серед іншого, скаржилися на те, що вони не бачили заявника три місяці і що з 5 липня 1998 року вони не отримували від нього листів, що 2 вересня 1998 року вони дізналися, що заявника били й принижували, що п. Івашко, заступник начальника СІЗО, втручався в розмову заявника з батьками під час побачення 2 вересня, коли засуджений розповідав про умови свого тримання, і що протягом року й шести місяців заявникові відмовляють у можливості побачення зі священником, незважаючи на прохання.

34. У листі від 10 вересня 1998 року обласний прокурор повідомив батька заявника, що надання побачень і право на листування регулюються національним законодавством і що адміністрація СІЗО діяла в межах цього законодавства.

35. 11 вересня 1998 року батько заявника надіслав скаргу п. Штаньку, директорів Державного департаменту з питань виконання покарань, на яку останній відповів 12 жовтня 1998 року; скарги були

подібними до тих, які містилися в листі заступникові прокурора області від 4 вересня 1998 року. Пан Штанько відповів, що заявника було поміщено в одиночну камеру за порушення правил. Крім того, розслідування не встановило, що до заявника застосовувалася фізична сила і що адміністрація СІЗО принижувала його чи обмежувала його права, і це підтвердив сам заявник. Батька заявника повідомили, що побачення, у тому числі й зі священником, можуть бути дозволені Управлінням МВС України в Івано-Франківській області.

36. 10 вересня 1998 року заступник прокурора Івано-Франківської області надіслав звіт Генеральному прокуророві. Звіт стосувався висновків розслідування, проведеного внаслідок скарги батька заявника про нібито незаконні дії адміністрації СІЗО щодо листування заявника та побачень. У звіті містився висновок, що розслідування не виявило ніяких порушень прав заявника з боку адміністрації СІЗО.

37. 23 жовтня 1998 року батьки заявника подали клопотання прокуророві області, до Управління МВС України в Івано-Франківській області та начальникові СІЗО. Вони вимагали створення незалежної медичної комісії для перевірки стану здоров'я заявника. Вони стверджували, що ув'язнених піддавали катуванню і це призвело до спроби самогубства одного з них або замаху на його життя. 3 листопада 1998 року начальник СІЗО повідомив батьків заявника про те, що їхнє клопотання відхилено на підставі відсутності ознак катування чи застосування фізичного насильства до заявника і що стан його здоров'я задовільний.

38. 23 і 24 жовтня 1998 року батьки заявника надіслали листа пані Лені Фішер (Leni Fischer), тодішньому Президентові Парламентської асамблеї Ради Європи. Вони скаржилися на катування, застосоване до заявника й одного з його співкамерників, Кузнецова, що призвело до спроби самогубства останнього, і стверджували, що їх поміщено в лікарню і що Кузнецов паралізований. Крім того, батьки скаржилися, що їм не дали можливості побачити заявника.

39. У листі від 26 жовтня 1998 року батьки заявника повідомили Комісію, що «в установі ВІ 304/199 в Івано-Франківську була спроба незаконно стратити несправедливо засуджених М. Кузнецова і Б. Полторацького» і що «Уряд намагався приховати цю подію».

40. Написаний від руки медичний висновок, виданий 28 жовтня 1998 року, був підписаний заявником. У висновку йшлося про те, що на заявникові не виявлено жодних ознак побиття і що стан його здоров'я задовільний.

41. У заяві від 28 жовтня 1998 року, написаній власноруч, заявник зазначав, що адміністрація СІЗО поводитися з ним належним чином, що до нього не застосовувалося фізичне насильство, що дисциплінарні заходи, застосовані до нього, були виправдані і скарги його батьків необґрунтовані.

42. 29 жовтня 1998 року відділ з питань виконання покарань обласного управління МВС України підготував звіт у відповідь на скаргу батька заявника про стверджуване катування та вимогу створення незалежної медичної комісії для перевірки стану здоров'я заявника. У звіті зазначалося, що 28 жовтня 1998 року заявника оглянули лікарі СІЗО, які не виявили жодних ознак фізичних ушкоджень. Йшлося також про те, що заявник заперечив факт катування.

43. Листом від 30 жовтня 1998 року заступник начальника обласного управління МВС України повідомив матір заявника про те, що скаргу стосовно катування, якому нібито було піддано заявника, розглянуто і визнано необґрунтованою. Медичний огляд заявника не виявив жодних ознак катування. Відповідно немає підстав створювати медичну комісію для розслідування звинувачень.

44. У листі від 2 листопада 1998 року заступник прокурора області повідомив Генерального прокурора про висновки розслідування, проведеного у зв'язку зі скаргою батька заявника про обмеження листування і побачень, втручання службових осіб СІЗО під час побачення заявника з батьками 2 вересня 1998 року і катування, нібито застосоване до заявника. Що стосується обмеження листування заявника та побачень, зазначалося в листі, то батько неправильно послався на Закон, який не застосовувався до цієї категорії ув'язнених, втручання службової особи СІЗО було виправдане і 25 вересня 1998 року заявник пройшов ретельне медичне обстеження, яке не виявило жодних фізичних ушкоджень. Зрештою, в листі пояснювалося, що 26 серпня 1998 року заявника було поміщено в одиночну камеру через те, що він порушив правила СІЗО, не дозволяючи охоронцеві оглянути себе після повернення зі щоденної прогулянки за межами камери.

45. Листом від 20 листопада 1998 року заступник прокурора області надіслав відповідь на скаргу матері заявника про фізичне катування, що нібито було застосоване до заявника, і на її вимогу про медичне обстеження заявника. Він вказав, що 28 жовтня 1998 року заявник пройшов медичне обстеження, яке встановило, що твердження були необґрунтованими. Медичний висновок підтверджений і підписаний заявником.

46. У своєму наступному листі від 23 листопада 1998 року заступник прокурора області повідомив батька заявника, що його твердження про незаконні дії з боку адміністрації СІЗО були необґрунтованими.

47. У листі від 30 листопада 1998 року заступник начальника обласного управління МВС України повідомив представника заявника, п. Воскобойнікова, що йому не можуть дати дозвіл на побачення із заявником, оскільки у цьому місяці він уже мав побачення з рідними.

48. Листом від 8 грудня 1998 року Державний департамент з питань виконання покарань повідомив батька заявника про ретельне розслідування, яке довело, що його скарга про незаконну спробу стратити його сина була необґрунтованою і що стан здоров'я його сина задовільний.

49. 22 грудня 1998 року заявник звернувся до начальника обласного управління МВС України по дозвіл на побачення зі священником. Клопотання було задоволено, і заявник зустрівся зі священником 26 грудня 1998 року.

50. У листі від 15 лютого 1999 року начальник СІЗО повідомив батька заявника, що його скаргу від 22 січня 1999 року розглянуто. Він зазначив, що особи, засуджені до смертної кари, мають право отримувати дві посилки на рік, але не з харчовими продуктами.

51. Рішенням від 5 березня 1999 року прокурор відхилив заяву батьків про порушення кримінальної справи проти заступника прокурора області. Він відмовив у порушенні кримінальної справи на тій підставі, що не знайдено підтвердження вчинення заступником обласного прокурора злочину. Він, серед іншого, зазначив, що Закон не застосовувався до умов тримання ув'язнених, засуджених до смертної кари. Умови тримання регулювались Інструкцією, на яку поширювалася дія положень про державну таємницю.

52. Відповідно до записів, зроблених у СІЗО, батьки заявника зверталися з клопотаннями про побачення із сином 19 вересня 1997 року, 4 березня, 8 квітня, 19 червня, 22 липня, 2 листопада і 21 грудня 1998 року. Їм було надано дозвіл 7 жовтня 1997 року, 4 березня, 22 квітня, 20 серпня, 17 листопада і 11 грудня 1998 року; побачення відбулися 4 грудня 1997 року, 4 березня, 12 червня, 2 вересня і 26 листопада 1998 року, а також 4 січня 1999 року. Клопотання від 19 червня 1998 року було відхилено.

53. Згідно із записами, зробленими в СІЗО, заявник відсилав листи батькам 17 вересня, 19 і 26 листопада, 31 грудня 1997 року, 5, 16, 20 і 30 січня, 3 лютого, 11 березня, 6 квітня, 15 травня, 17 червня, 6 липня, 10 серпня, 15 вересня, 22 жовтня, 13 листопада і 11 грудня 1998 року. Він отримав листи від батьків та інших осіб 18 і 29 вересня, 19 жовтня, 20 листопада і 24 грудня 1997 року, 16 і 26 січня (два листи), 6, 10, 17 і 23 лютого, 6, 14 і 16 березня, 6, 17, 20, 27 і 29 квітня, 14 травня, 1, 8 і 30 червня, 1, 20 і 30 липня, 20 серпня (два листи), 29 вересня, 10, 22 (два листи) і 27 жовтня, 4, 13, 20, 26 і 30 листопада, 4, 17 і 21 грудня 1998 року.

54. У недатованому документі п. Я. М. Павлюк, заступник начальника СІЗО, зазначив, що з 11 вересня 1997 року по 18 грудня 1998 року ні заявник, ні його батьки не зверталися з проханням про побачення заявника зі священником. Крім того, він заявив, що за цей

час жоден представник духовенства не звертався з таким проханням. Він підписав цю заяву.

55. Відповідно до записів медичної картки 23 квітня 1998 року заявникові було зроблено рентгенівські знімки та аналіз крові. 25 вересня, 1 і 28 жовтня, 9, 19 і 27 листопада, 3, 10, 17 і 24 грудня 1998 року його оглядав психіатр СІЗО.

56. У письмовому клопотанні до начальника управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Івано-Франківській області п. Бойка батько заявника як його представник звертався по дозвіл на конфіденційну зустріч із сином, щоб обговорити питання стосовно його заяви, яка перебувала на розгляді в Європейському суді з прав людини. 23 травня 2000 року, після повторної вимоги від 15 травня 2000 року, було надано дозвіл для звичайного побачення, призначеного на 5 червня 2000 року.

57. 16 травня 2000 року батько заявника надіслав скаргу заступникові Міністра внутрішніх справ з приводу того, що його клопотання від 2 травня 2000 року про конфіденційну зустріч залишилося без відповіді.

58. У листі від 14 липня 2000 року заступник голови Державного департаменту України з питань виконання покарань п. В. А. Львовчкін відповів, що п. Бойко надав батькові заявника дозвіл на побачення із сином 5 червня 2000 року і що побачення відбулось, як планувалося. Він додав, що, відповідно до статті 40 Виправно-трудового кодексу адвокатів може бути наданий дозвіл на конфіденційну зустріч із клієнтом після пред'явлення ордера і документа, що посвідчує особу.

Д. Оцінка доказів Комісією та її висновки щодо фактів

59. Оскільки факти у справі оспорювалися, Комісія з допомогою сторін провела розслідування і заслухала усні показання п'ятнадцяти свідків: заявника, батьків заявника, п. Броніслава С. Стичинського — заступника Міністра юстиції, п. Дрижчаного — начальника управління Генеральної прокуратури, п. Івана В. Штанька — заступника Міністра внутрішніх справ, п. Петра А. Яремківа — начальника СІЗО Івано-Франківської області, п. Богдана В. Качура — лікаря СІЗО, п. Станіслава В. Прохницького — фельдшера, п. Юрія М. Піндуса — помічника начальника СІЗО, який чергував 3 вересня 1998 року, п. Федора О. Савчука — помічника начальника СІЗО, який чергував уночі з 2 на 3 вересня 1998 року, п. Ігоря П. Івашка — заступника начальника СІЗО, п. Ярослава М. Павлюка — заступника начальника СІЗО, п. Валентина М. Набіуліна — начальника відділу з керівництва слідчими ізоляторами Державного департаменту України з питань виконання покарань, п. Олександра В. Кмити — заступника начальника

Управління Міністерства внутрішніх справ у Івано-Франківській області, і п. Анатолія О. Бойка — начальника управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Івано-Франківській області.

Висновки Комісії можна підсумувати таким чином:

1. Стверджувані напади на заявника з боку працівників СІЗО

60. Заявник дав представникам Комісії свідчення, що 2 вересня 1998 року, після зустрічі з батьками, його було побито. Під час цієї зустрічі він розповів батькам, що його били й називали тварюкою. Батьки заявника засвідчили перед представниками Комісії, що 2 вересня 1998 року син повідомив їх, що його били і принижували. Комісія зауважила, однак, що заявник спростував перед делегатами, що його били до 2 вересня 1998 року. Отже, вона дійшла висновку про невстановлення факту побиття заявника до 2 вересня 1998 року.

61. Щодо подій 2 вересня 1998 року заявник повідомив представників Комісії, що після зустрічі з батьками того ж дня його завели у «кінозал», де четверо осіб, включно з п. Павлюком, черговим помічником начальника СІЗО, чекали на нього з кийками. Тричі від нього вимагали розповісти все, але він відмовлявся, і його били по ногах, стегнах, спині та грудях. Він повернувся до своєї камери і до ранку описав усе на чотирьох аркушах, які було додано до матеріалів.

62. Крім того, заявник зазначив, що його били 10, 14 і 22 вересня 1998 року. Одного разу, під час технічного обшуку камери, його вивели й наказали роздягтися, щоб оглянути його одяг. Він був голий, і його били. Йому наказали лягти на підлогу обличчям донизу з руками за головою. Він назвав представникам ім'я К. Гревніна.

63. Комісія дійшла висновку, що розповідь заявника містила ряд деталей та елементів, які не могли б фігурувати у вигаданій історії. Проте вона зазначила, що немає жодних записів про події, які б стосувалися жорстокого поводження, описаного заявником. Комісія прийняла твердження заявника, що він боявся скаржитися чи писати будь-кому про це. Однак їй було важко погодитися з цим аргументом з огляду на те, що він не боявся, коли 2 вересня 1998 року розповів батькам про побиття. Крім того, психіатр СІЗО бачив його 25 вересня 1998 року і не зафіксував ніяких проблем стосовно стану його здоров'я чи ушкоджень. Комісія додала, що в медичному висновку від 28 жовтня 1998 року, який був підписаний заявником, зазначалося, що огляд заявника не виявив жодних ознак побиття і що стан його здоров'я був задовільний.

64. Далі Комісія зауважила, що 28 жовтня 1998 року засуджений підписав заяву, що адміністрація СІЗО поводитися з ним належним чином, жодного фізичного насильства до нього не застосовувалося,

вжиті до нього дисциплінарні заходи були виправдані і що скарги його батьків були необґрунтовані. Комісія зважила на те, що перед представниками Комісії заявник заперечив зміст своєї заяви, і вказала на те, що практика адміністрації СІЗО вимагати від ув'язненого письмового підтвердження, що службовці поведуться з ним належним чином, викликає підозри.

65. Що стосується батьківських заяв перед представниками, що після стверджуваного побиття і катування 2 вересня 1998 року рано-вранці 3 вересня 1998 року заявника було переведено до Чукоповської психоневрологічної лікарні й поміщено в реанімаційний відділ, де йому зробили переливання крові, Комісія зауважила, що, хоча заявник підтвердив факт його побиття після побачення з батьками 2 вересня 1998 року, він заперечив, що його було поміщено до лікарні. Це підтверджено показаннями лікаря СІЗО, фельдшера, чергового помічника начальника СІЗО і заступника начальника СІЗО, яких заслухали представники Комісії. До того ж, немає жодних документів на підтвердження перебування заявника в лікарні у зазначений вище день. Комісія не вважала свідчення батьків з цього приводу переконливими чи достовірними.

66. Комісія дійшла висновку, що не було медичних або інших суттєвих доказів, які підтверджували б, що заявник зазнав ушкоджень внаслідок жорстокого поводження з боку службовців СІЗО Івано-Франківської області, як він стверджував. Комісія взяла до уваги заперечення заявника стосовно того, що його били до 2 вересня 1998 року, що його перевели до лікарні після цієї дати і що відсутність будь-якого застосування сили працівниками СІЗО 2, 10, 14 і 22 вересня 1998 року підтверджена свідченнями, заслуханими представниками. Таким чином, Комісія визнала неможливим встановити поза розумним сумнівом, що заявника було піддано нелюдському поводженню в СІЗО, як він стверджував.

2. Розслідування тверджень заявника та його батьків

67. 4 вересня 1998 року батьки заявника надіслали прокуророві області скаргу, стверджуючи, серед іншого, що їм стало відомо про побиття і приниження заявника працівниками СІЗО. Такі самі скарги вони надіслали директорові Державного департаменту з питань виконання покарань 11 вересня 1998 року. 12 жовтня 1998 року батька заявника було повідомлено, що розслідування не встановило факту застосування фізичної сили до його сина і приниження його чи обмеження його прав з боку адміністрації СІЗО. Також повідомлялося, що цей висновок був письмово підтверджений самим заявником.

68. 23 жовтня 1998 року батьки заявника звернулися до прокурора області, обласного управління МВС України і начальника СІЗО з проханням про створення незалежної медичної комісії для перевірки стану здоров'я заявника. Вони стверджували, що ув'язнені зазнавали катування і це призвело до спроби самогубства одного з них, Кузнецова, або замаху на його життя. 30 жовтня 1998 року заступник начальника обласного управління МВС України повідомив матір заявника, що її скаргу стосовно катування заявника було розглянуто і визнано необґрунтованою і що медичне обстеження заявника не виявило жодних ознак катування. 3 листопада 1998 року начальник СІЗО повідомив батьків заявника про відхилення їхнього клопотання на тій підставі, що немає жодних ознак катування або застосування фізичного насильства до заявника у будь-якій іншій формі і що стан його здоров'я задовільний. У листі від 20 листопада 1998 року, адресованому батькам заявника, заступник прокурора області підтвердив, що 28 жовтня 1998 року заявник пройшов медичне обстеження, яке встановило, що звинувачення батьків необґрунтовані. Крім того, 2 листопада 1998 року заступник прокурора області надіслав Генеральному прокуророві звіт, у якому йшлося про результати розслідування, проведеного, зокрема, й у зв'язку зі звинуваченнями, що заявник був підданий катуванню. Лист підтверджував, що 25 вересня 1998 року заявник пройшов ретельне медичне обстеження, яке не виявило жодних фізичних ушкоджень.

69. Комісія констатувала, що 8 грудня 1998 року батько заявника отримав листа Державного департаменту з питань виконання покарань, у якому повідомлялося, що детальне розслідування довело необґрунтованість його скарги про спробу вбити його сина і задовільний стан здоров'я останнього. Розслідування закінчилося 5 березня 1999 року за рішенням прокурора стосовно скарги батьків заявника про порушення кримінальної справи проти прокурора області. Прокурор відмовив у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину.

70. Комісія відзначила відсутність записів того часу, які зафіксували б деталі розслідування, проведеного національними органами за скаргою батьків заявника про події вересня 1998 року. Вона не побачила жодного документа, який підтвердив би проведення розслідування іншим державним органом, крім тих, які прямо фігурували у фактах, щодо яких скаржилися батьки заявника. Більше того, медичний висновок від 28 жовтня 1998 року був складений майже через два місяці після стверджуваного катування заявника, а лікар чи психіатр СІЗО не обстежував заявника з 23 квітня по 25 вересня 1998 року.

3. Умови тримання заявника в «коридорі смерті»

71. Комісія встановила, що вісьмох ув'язнених СІЗО Івано-Франківської області, засуджених до смертної кари, включно із заявником тримали в одиночних камерах без можливості спілкування з іншими ув'язненими. Розмір камери 2 ? 5 ? 3 м. У ній був відкритий туалет, умивальник з одним краном із холодною водою, два ліжка, стіл і невелика лавка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. У заявника було кілька книжок, газети, шахівниця, брусок мила і туалетний папір, трохи фруктів та іншої їжі. Під час відвідин представників Комісії 24–25 листопада 1998 року камера була занадто обігріта, особливо порівняно з іншими кімнатами в СІЗО. Світло було ввімкнене 24 години на добу, а радіо вимикалося на ніч. За ув'язненими часто спостерігали охоронці через невелике вічко у дверях камери, що позбавляло їх можливості будь-якого усамітнення. Камера була свіжопобілена, з чого можна було зробити висновок, що до відвідин представників умови були гіршими. Комісія взяла до уваги свідчення заявника, що з 24 лютого по 24 березня 1998 року в камері не було крана з водою та умивальника, а була тільки невелика труба в стіні поруч з туалетом, і вода вмикалася лише з коридора, стіни були вкриті фекаліями, а в туалеті не було зливного бачка. Комісія дійшла висновку, що свідчення заявника, які не заперечувалися Урядом, є переконливими.

72. Комісія також взяла до уваги свідчення заявника про те, що до травня 1998 року вікно камери було завішене ставнями і що йому не дозволяли щоденних прогулянок.

73. Стосовно побачень із батьками заявника, Комісія встановила, що, крім клопотання батьків від 19 червня 1997 року, всі їхні клопотання про побачення задовольнялися. Батьки зверталися з проханням про побачення із сином 19 вересня 1997 року, 4 березня, 8 квітня, 22 липня, 2 листопада і 1 грудня 1998 року. Дозвіл було надано 7 жовтня 1997 року, 4 березня, 22 квітня, 20 серпня, 17 листопада і 11 грудня 1998 року, а побачення відбулися 4 грудня 1997 року, 4 березня, 12 червня, 2 вересня і 26 листопада 1998 року, а також 4 січня 1999 року. Комісія зауважила, що клопотання батьків про побачення із заявником здебільшого задовольнялися через два або три місяці після подання клопотання. Крім того, на побаченнях були присутніми двоє охоронців, які мали право переривати розмову, якщо вважали, що батьки або заявник говорили щось «не те».

74. Що стосується листування заявника, Комісія з'ясувала, що 17 вересня 1997 року заявник уперше звернувся до обласного управління Міністерства внутрішніх справ по дозвіл надіслати листа родичам. Після цього він надсилав листи батькам 19 і 26 листопада 1997 року, 31 грудня 1997 року, 5, 16, 20 і 30 січня, 3 лютого, 11 березня, 6 квітня, 15 травня, 17 червня, 6 липня, 10 серпня, 15 вересня, 22 жовтня, 13 листопада і 11 грудня 1998 року. Від батьків він отримав листи 18 і 29

вересня, 19 жовтня, 20 листопада і 24 грудня 1997 року, а також 16 і 26 січня, 6, 10 і 23 лютого, 14 і 16 березня, 17 квітня, 14 травня, 1 і 8 червня, 1 і 30 липня, 20 серпня, 29 вересня, 10, 22 і 27 жовтня, 4, 20, 26 і 30 листопада, 4, 17 і 21 грудня 1998 року.

75. Комісія не могла достеменно встановити, чи подавав заявник або його батьки клопотання про дозвіл на побачення заявника зі священником. Проте вона з'ясувала, що, хоча заявник мав побачення зі священником 26 грудня 1998 року після його вимоги від 22 грудня 1998 року, регулярних відвідин ув'язнених священниками не було.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

76. Відповідно до частин другої та третьої статті 8 норми Конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

77. Частина перша статті 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

78. Частина третя статті 15 забороняє цензуру.

79. Згідно зі статтею 19, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

80. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.

81. Згідно з частинами другою і четвертою статті 29, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто і користуватися правовою допомогою захисника.

82. Відповідно до частин другої та четвертої статті 55, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх

національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

83. За статтею 59 кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

84. Частина третя статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

85. Відповідно до статті 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В. Законодавчі положення, що регулюють умови тримання в «коридорі смерті»

86. Умови тримання в «коридорі смерті» у пенітенціарній системі України були послідовно врегульовані Інструкцією від 20 квітня 1998 року щодо умов тримання під вартою осіб, засуджених до виняткової міри покарання (Інструкція), та Тимчасовим положенням від 25 червня 1999 року щодо умов тримання осіб, засуджених до виняткової міри покарання, у слідчих ізоляторах (Тимчасове положення).

87. Інструкція передбачає, що після винесення остаточного вироку особи, засуджені до виняткової міри покарання, тримаються ізольовано від інших засуджених у спеціально обладнаних камерах. У виняткових випадках в одній камері може перебувати не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого при одиночному триманні має бути не меншою за 4 квадратні метри, при триманні двох засуджених — не меншою за 3 квадратні метри. Засудженим надається особисте спальне місце і видаються постільні речі. Вони носять одяг спеціального зразка, встановленого для особливо небезпечних рецидивістів. Визначаються їхній правовий статус та обов'язки. Встановлюється кількість побачень із родичами та кількість листів, які в'язні можуть надсилати й отримувати: вони можуть мати одне побачення на місяць і надсилати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень немає. В'язні можуть одержувати дві бандеролі на рік. Вони мають право на щоденні прогулянки тривалістю одна година. За межами камер в'язні перебувають у наручниках. Їм не дозволяється працювати.

88. Засуджені можуть також читати книжки, журнали та газети, взяті в бібліотеці слідчого ізолятора та/або куплені через в'язничну торговельну мережу; вони можуть одержувати грошові перекази;

зберігати в камерах особисті речі та продукти харчування, купувати в магазині слідчого ізолятора двічі на місяць продукти харчування і предмети першої потреби (на суму в розмірі однієї мінімальної заробітної плати) та користуватися настільними іграми. Вони можуть зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснюється відповідно до національного законодавства.

89. Засуджені можуть звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги відправляються упродовж трьох діб. Скарги, адресовані прокуророві, перегляду не підлягають.

90. Тимчасове положення порівняно з Інструкцією розширювало права осіб, засуджених до виняткової міри покарання. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон у нічний час; вони могли отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік, купувати продукти харчування та предмети першої потреби в магазині слідчого ізолятора (на суму не більше 70 % мінімального розміру заробітної плати); молитися і читати релігійну літературу та зустрічатися зі священнослужителем, а також звертатися зі скаргами до органів державної влади. Їм дозволялося надсилати й отримувати листи без будь-яких обмежень і мати один раз на місяць побачення з родичами у присутності представника адміністрації тривалістю до 2 годин. Побачення з адвокатами, відповідно до закріпленого права в'язнів на правову допомогу, здійснювалися згідно з виправно-трудовим законодавством.

С. Закон «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (Закон)

91. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи, щодо якої вирок ще не виконаний.

92. Відповідно до частини четвертої статті 8 особи, засуджені до смертної кари, вирок щодо яких не став остаточним, тримаються ізольовано від інших осіб, які перебувають під вартою.

93. Частина перша статті 9 Закону проголошує, серед іншого, що затримані мають право а) на захист відповідно до норм кримінального права; б) ознайомлюватися з правилами тримання під вартою; в) на щоденну прогулянку тривалістю одна година; г) одержувати двічі на місяць передачі вагою до восьми кілограмів та без обмежень грошові перекази і передачі; д) купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування та предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книжки через торговельну мережу; е) користуватися власним одягом і взуттям

та мати при собі документи і записи, що стосуються кримінальної справи; є) користуватися телевізорами, одержаними від родичів або інших осіб, настільними іграми, газетами і книжками з бібліотеки місця попереднього ув'язнення та придбаними через торговельну мережу; ж) відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їх віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо при цьому не порушується встановлений у місцях попереднього ув'язнення порядок, а також обмежуються права інших осіб; з) на восьмигодинний сон у нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в процесуальних чи інших діях, за винятком невідкладних випадків; та і) звертатися зі скаргами, заявами та листами до державних органів і службових осіб у порядку, встановленому статтею 13 Закону.

94. Відповідно до статті 11 особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Площа в камері для однієї особи не може бути меншою за 2,5 квадратного метра. Особам, взятим під варту, надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення. В необхідних випадках їм видається одяг і взуття встановленого зразка.

95. Відповідно до частини першої статті 12 побачення з родичами або іншими особами може надавати взятим під варту адміністрація місця попереднього ув'язнення лише з письмового дозволу слідчого, органу дізнання або суду, в провадженні яких перебуває справа. Згідно з частиною четвертою особа, взята під варту, має право на побачення із захисником наодинці, без обмеження кількості побачень та їх тривалості, з моменту допуску захисника до участі у справі, підтвердженого письмовим повідомленням особи або органу, у провадженні якого перебуває справа.

96. Відповідно до частини першої статті 13 особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а також підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, у провадженні якого перебуває справа. Після набрання вироком законної сили листування здійснюється без обмежень.

D. Виправно-трудовий кодекс (Кодекс)

97. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі) основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх

обов'язків; різні умови тримання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого.

Засуджені носять одяг єдиного зразка, їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуванням. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду.

У виправно-трудових установах встановлюється суворо регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудових установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудової установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудових установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ.

У порядку, встановленому цим Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

98. Частина перша статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої потреби) передбачає, що засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами.

99. У статті 40, серед іншого, передбачено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються; за заявою адвоката ці побачення можуть проводитися віч-на-віч, без присутності охорони.

100. Відповідно до статті 41 (Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, передач і бандеролей), засудженим, яких тримають у виправно-трудових колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму — сім посилок (передач), посиленого режиму — шість посилок (передач), суворого і особливого режиму — п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудових колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму — десять посилок (передач), посиленого режиму — дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудових колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посилках, передачах і бандеролях, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, передач і бандеролей встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ.

101. Відповідно до статті 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів) засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудової установи — й іншим особам. Одержані по переказах гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого.

102. Частина друга статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) передбачає, що в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі — один лист на місяць, на суворому режимі — один лист на два місяці.

Е. Закон «Про прокуратуру»

103. Відповідно до частини першої статті 12 прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян і юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Частина четверта передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках — до суду. У частині п'ятій передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

104. Відповідно до статті 38 прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вироки, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.

105. Відповідно до частини першої статті 44 предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудових, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового

характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, що там перебувають, знайомитися з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень.

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція № 1097 (1996) Парламентської асамблеї про скасування смертної кари в Європі

106. У цій Резолюції Асамблея висловила жаль з приводу виконання смертних вироків, яке, як повідомлялося, незадовго до того мало місце в Латвії, Литві та Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання вироків щодо смертної кари, взятих під час вступу до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання вироків і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Директивою № 508 (1995).

Резолюція № 1112 (1997) щодо дотримання Україною зобов'язань, взятих на себе при вступі до Ради Європи, стосовно введення мораторію на виконання смертних вироків

107. У цій Резолюції Асамблея підтвердила отримання нею офіційної інформації про те, що в першій половині 1996 року в Україні було виконано вісімдесят дев'ять смертних вироків, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість вироків, виконаних у другій половині цього року. Асамблею особливо вразило, коли вона дізналася, що страти в Україні перебувають під завісою таємності і навіть родини засуджених не сповіщають про них; згідно з повідомленнями, страчених ховали в непозначених могилах. Асамблея засудила Україну за порушення зобов'язання ввести мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу

страт, які вже мали місце, і висунула вимогу щодо негайного дотримання Україною своїх зобов'язань і зупинення виконання вироків стосовно смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція № 1179 (1999) та Рекомендація № 1395 (1999) щодо виконання Україною обов'язків та зобов'язань

108. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала своїх зобов'язань (згідно з офіційними джерелами, 212 осіб було страчено з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року). Водночас вона відзначила, що з 11 березня 1997 року в Україні *de facto* діє мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій було підтверджено *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страти і твердо заявила, що за наявності подальшого виконання смертних вироків вірчі грамоти парламентської делегації України буде анульовано на наступній сесії Асамблеї, відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЮ І НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ І ПОКАРАННЮ (CPT)

109. Представники CPT відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 роках. Звіти про кожний візит було опубліковано 9 жовтня 2002 року разом з відповідями Українського уряду.

Звіт 1998 року

110. Візит делегації, що відбувся 8–24 лютого 1998 року, був першим періодичним візитом в Україну. Під час відвідин делегація оглянула, серед іншого, слідчий ізолятор № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 на той час перебувало п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегацію запевнили, що з 11 березня 1997 року фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

111. У своєму звіті (пункт 131) CPT насамперед висловив значне занепокоєння щодо умов тримання ув'язнених і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджених до смертної кари зазвичай тримали по двоє в камерах 6,5–7 м². У камерах не було доступу природного освітлення, оскільки вікна затемнені металевими ставнями. Штучне освітлення, що було постійно ввімкнене, не завжди

достатньо яскраве, внаслідок чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли за допомогою шнурка відкрити ставні; незважаючи на це, камери були дуже вологими і доволі холодними (пункт 132).

Обладнання камер описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка та/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, якої вочевидь було недостатньо, щоб захистити від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені можуть слухати радіопрограми через приймач, вмонтований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Усі камери мали неізольовані унітази, які добре проглядалися з житлової частини; як наслідок, ув'язнений, користуючись туалетом, повинен був робити це на виду свого співкамерника. Що стосується предметів першої необхідності, засуджені до смертної кари перебували в такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети, як мило і зубна паста, були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть прогулятися протягом однієї години. У найкращому випадку вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб сходити в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право на побачення з рідними. Заняття в камері зводилися до читання і прослуховування радіопередач, якщо працював приймач. Крім щомісячних побачень з рідними, що дозволялися декому з ув'язнених, контакт із людьми обмежувався головним чином випадковими відвідинами православного священика чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через ґрати у дверях камери (пункт 133).

112. *СРТ* підсумував свої висновки з цього питання таким чином:

«Коротко кажучи, засуджені до смертної кари протягом 24 годин на добу були замкнені в камерах з дуже обмеженим життєвим простором, без доступу природного освітлення і часом з дуже бідним штучним освітленням; їм фактично бракувало можливостей зайняти свій час і контактувати з людьми. Більшість із них перебувала в таких шкідливих умовах значний період часу (від 10 місяців до більш як два роки). Така ситуація може повністю відповідати чинним в Україні законодавчим положенням стосовно поводження із засудженими до смертної кари, проте це не змінює того факту, що, на думку *СРТ*, вона становить нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження» (пункт 134).

Крім того, зазначалося, що делегація одержала від ув'язнених, засуджених до смертної кари, численні скарги на те, що їм бракувало інформації про їхню правову ситуацію, розвиток справ, наслідки звернень про перегляд справ, розгляд скарг тощо (пункт 138).

113. У своїй відповіді на звіт 1998 року Український уряд зазначив, що для вирішення проблем, визначених *СРТ*, було вжито ряд

організаційних і практичних заходів. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати засудженим до смертної кари право на щомісячне побачення з рідними, на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, зі священником і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, було зазначено, що:

(i) засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано й переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;

(ii) з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні та металеві козирки над вікнами камер було знято;

(iii) з метою інформування засуджених до смертної кари про їхні права і правовий статус витяг із Тимчасового положення було прикріплено на стіні кожної камери.

Звіт 1999 року

114. Делегація *CPT* відвідала Україну 15–23 липня 1999 року. Під час візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на той час утримувалося 23 засуджених до смертної кари. У звіті відзначалося, що з часу попереднього візиту сталися певні зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені виходили на щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча зауважувалося, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (пункти 34–35). Крім того, було зазначено про важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (пункт 36). Проте *CPT* відзначив певні неприйнятні умови тримання, включно з фактом, що ув'язнені й далі перебували в камерах 23 години на добу і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (пункт 37).

Звіт 2000 року

115. Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 року. Під час відвідин делегація оглянула, зокрема, СІЗО № 15 у Сімферополі. *CPT* привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і взяв до уваги, що вирoki стосовно більшості з майже 500 засуджених до смертної кари були замінені довічним ув'язненням.

116. Незважаючи на ці позитивні зрушення, *CPT* констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом занепокоєння для Комітету (пункт 67). Зазначалося, що, на додаток до попередньої Інструкції, виданої в липні 2000 року, і до впровадження двох установ із посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених на довічне ув'язнення, до таких

ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (пункт 68). Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з оновлення камер в установах, які відвідувала делегація, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення, якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (пункт 69). Крім того, засуджені на довічне ув'язнення перебували в камерах 23 години на добу без будь-якої організованої діяльності, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила в неприйнятних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією в липні 2000 року побачення з рідними було заборонено й ув'язнені мали право надсилати одного листа на два місяці, хоча обмеження щодо отримання листів не було (пункт 70).

117. У своїй відповіді на звіт Український уряд зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, для забезпечення належного доступу світла металеві ставні було знято з вікон у всіх камерах.

ЩОДО ПРАВА

I. ОЦІНКА ФАКТІВ СУДОМ

118. Суд нагадує свою усталену прецедентну практику, що, відповідно до конвенційної системи, яка існувала до 1 листопада 1998 року, встановлення і перевірка фактів належали в основному до компетенції Комісії (пункт 1 колишньої статті 28 і колишня стаття 31 Конвенції). Хоча Суд не зв'язаний висновками Комісії щодо фактів і залишається вільним робити свої висновки у світлі всіх документів, наявних у його розпорядженні, проте він використовує свої повноваження у цій сфері лише за виняткових обставин (див., серед інших джерел, рішення у справі «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, с. 1214, п. 78).

119. З огляду на складність фактичних аспектів справи, наявність численних свідків та значну кількість документів, Суд вважає, що Комісія підійшла до свого завдання з оцінки доказів з необхідною ретельністю, детально розглянула ті елементи, які підтверджували вимоги заявника, і ті, що викликали сумнів щодо їхньої достовірності. Таким чином, Суд приймає факти, як їх встановила Комісія.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

120. Стаття 3 Конвенції передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. Стверджуване насильство щодо заявника в СІЗО

121. Заявник повідомив представників Комісії, що 2 вересня 1998 року, після побачення з батьками, його було побито; це повторилося 10, 14 і 22 вересня 1998 року. Його батьки заявили, що під час побачення 2 вересня 1998 року заявник повідомив їх, що його били і принижували. Крім того, вони заявили, що 3 вересня 1998 року його перевели до лікарні внаслідок побиття і катування, якому його було піддано в СІЗО.

122. Проаналізувавши скаргу відповідно до суворих стандартів, які застосовуються при тлумаченні статті 3 Конвенції, Комісія дійшла висновку, що не встановлено «поза розумним сумнівом», що у цій справі мало місце погане поводження, яке досягло мінімального рівня жорстокості.

123. Суд, як і Комісія, вважає, що на підставі усних і письмових доказів не встановлено з необхідним рівнем доказовості, що заявника було побито в СІЗО Івано-Франківської області, на порушення статті 3 Конвенції.

124. Відповідно Суд дійшов висновку про відсутність порушення статті 3 Конвенції у цій частині.

В. Належність розслідування

125. Суд нагадує, що, коли особа заявляє обґрунтовану скаргу на те, що вона незаконно і всупереч вимогам статті 3 Конвенції зазнала жорстокого поводження з боку правоохоронців чи інших представників держави, це положення у поєднанні із загальним обов'язком держав за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування, як і розслідування за статтею 2, має привести до встановлення і покарання винних (див. стосовно статті 2 Конвенції рішення у справі «Мак-Кан проти Сполученого Королівства» (*McCann v. the United Kingdom*) від 27 вересня 1995 року, серія А, № 324, с. 49, п. 161; рішення у справі «Кайя проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*) від 19 лютого 1998 року, *Reports* 1998-I, с. 324, п. 86; рішення у справі «Яша проти Туреччини» (*Yasa v. Turkey*) від 2 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VI, с. 2438, п. 98).

126. У своїй доповіді Комісія зазначила, що скарги батьків заявника на те, що їхній син зазнав жорстокого поводження в ув'язненні, лягли в основу оспоруваної претензії і що після подання скарг національні органи влади начебто проводили певне розслідування тверджень батьків. Проте Комісія не була переконана в тому, що розслідування було достатньо ретельним і ефективним, щоб відповідати вимогам статті 3 Конвенції. Зокрема, незадовільним було визнано те, що медичне обстеження заявника лікарем СІЗО (на відміну від психіатра СІЗО) не проводилося до 28 жовтня 1998 року. Це було зроблено майже через два місяці після листа батьків заявника до прокурора області від 4 вересня 1998 року, тобто тоді, коли будь-які ознаки жорстокого поводження, найімовірніше, вже зникли. Крім того, Комісія зауважила, що надані їй рішення національних органів влади не містили конкретних підстав для відхилення скарг батьків заявника. Вона також звернула увагу на відсутність тогочасних записів, які могли б крок за кроком продемонструвати характер розслідування, проведеного у зв'язку з твердженнями, і на те, що, як видається, жоден інший орган державної влади не брав участі в розслідуванні. За цих обставин Комісія дійшла висновку, що розслідування було формальним та поверховим і не виявило жодної серйозної спроби з'ясувати, що насправді сталося в СІЗО у вересні 1998 року.

127. У світлі власного вивчення документів Суд поділяє висновки та мотивування Комісії й доходить висновку, що оспорувана скарга заявника про застосоване до нього насильство в СІЗО не була ефективно розслідувана національними органами влади, як це вимагається статтею 3 Конвенції.

128. Таким чином, в цій частині було порушено статтю 3 Конвенції.

С. Умови тримання заявника в «коридорі смерті»

129. У своїй початковій заяві п. Полторацький стверджував, що його право на побачення з родичами обмежувалося, що йому не дозволяли надсилати й отримувати листи, дивитися телевізор чи мати будь-які контакти із зовнішнім світом. Також йому не дозволялися побачення зі священником.

130. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найголовніших цінностей демократичного суспільства. У формі абсолютного твердження вона забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. рішення у справі «*Labita проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [GC], заява № 26772/95, п. 119, *ECtHR* 2000-IV).

131. Відповідно до прецедентної практики Суду погане поводження має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати

під дію статті 3 Конвенції. Оцінка мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від таких обставин справи, як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, серія А, № 25, с. 65, п. 162). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу і чи його наслідки вплинули несприятливо на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення (див. рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пп. 67–68 і 74, *ECHR* 2001-III; і рішення у справі «Валашинас проти Литви» (*Valasinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 101, *ECHR* 2001-VIII).

132. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження мають у будь-якому випадку виходити за межі неминучого елементу страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції, держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципів поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які перевищували б неминучий рівень страждання, властивого триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пп. 92–94, *ECHR* 2000-XI).

133. На додаток, як підкреслював Суд в рішенні у справі «Соєрінг проти Сполученого Королівства» (*Soering v. the United Kingdom*), сучасні підходи в державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи було перевищено прийнятний поріг страждання або приниження (див. рішення у справі «Соєрінг проти Сполученого Королівства» від 7 липня 1989 року, серія А, № 161, с. 41, п. 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови і тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поводження або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови тримання під вартою, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі «Дугоз проти Греції» (*Dougoz v. Greece*), заява № 40907/98, п. 46, *ECHR* 2001-II; та рішення у справі «Калашиников

проти Росії» (Kalashnikov v. Russia), заява № 47095/99, п. 95, *ECHR* 2002-VI).

134. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов, яких він зазнав у СІЗО Івано-Франківської області, де очікував виконання вироку у виді смертної кари, винесеного Івано-Франківським обласним судом 12 грудня 1995 року і залишеного без зміни Верховним Судом 22 лютого 1996 року. У зв'язку з цим Суд іще раз наголошує, що для кожної держави-учасниці Конвенція діє лише щодо фактів, які мали місце після набрання чинності Конвенцією для цієї держави. Таким чином, юрисдикція Суду поширюється на скарги заявника лише стосовно періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України. Проте, оцінюючи наслідки для заявника умов тримання під вартою, Суд може також взяти до уваги увесь період, протягом якого він перебував під вартою як ув'язнений, включно з періодом до 11 вересня 1997 року, а також умови тримання протягом цього періоду (див. рішення у справі «Калашников проти Росії», згадуване вище, п. 96).

135. Крім того, Суд зауважує, що заявник перебував під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли у червні 2000 року йому було замінено смертну кару довічним ув'язненням. Як зазначалося вище (див. пункти 106–108), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики в резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи, в яких задокументовано, що з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року в цій державі виконано 212 смертних вироків. Проте пізніше Президент України ввів фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 року Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 року смертна кара була скасована законом і замінена довічним ув'язненням (див. пункт 11). Заявника було засуджено до смертної кари у грудні 1995 року, тобто за 15 місяців до введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до офіційного скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник, напевне, перебував у стані деякої невизначеності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте він вважає, що ризик виконання вироку та супровідні почуття страху й побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом мають зменшуватися через фактичне введення мораторію.

136. Що стосується умов тримання заявника в «коридорі смерті», Суд взяв до уваги висновки представників Комісії, а особливо їхні висновки стосовно розміру, освітлення й опалення камери заявника, а також висновки, які стосувалися практики щоденних прогулянок, листування заявника та побачень з родичами. Суд бере до уваги той факт, що представники Комісії глибоко вивчили скарги заявника

і особливо наголосили на умовах у місці, де його тримали під вартою. За цих обставин Суд вважає, що на висновки представників Комісії можна покластися.

137. Суд також взяв до уваги подані заявником документи стосовно періоду з 26 жовтня 1999 року, коли Комісія ухвалила свою доповідь (колишня стаття 31 Конвенції), до 2 червня 2000 року, коли вирок щодо заявника було замінено довічним ув'язненням, а також, наскільки це доречно, звіти *CPT*, які стосуються відповідного періоду.

138. На час учинення вбивств, за які було засуджено заявника, йому було 19 років. Його помістили в «коридор смерті» СІЗО Івано-Франківської області 22 лютого 1996 року, коли Верховний Суд залишив без зміни покарання у вигляді смертної кари (див. пункт 10 вище).

139. Суд бере до уваги висновки Комісії про те, що на час візиту делегатів до СІЗО Івано-Франківської області вісьмох засуджених до смертної кари тримали в одиночних камерах без можливості спілкування з іншими ув'язненими. Часто за ними спостерігали охоронці через вічко у дверях камери. Світло було ввімкнене протягом двадцяти чотирьох годин на добу, а радіо вимикалося лише вночі.

140. Крім того, Суд відзначає, що, як встановила Комісія, до травня 1998 року засудженим до смертної кари не дозволялися щоденні прогулянки, а вікна в камерах були повністю закриті ставнями ще незадовго до відвідин делегатів. Під час інспекції представників Комісії камера заявника була свіжопобілена, тут був відкритий туалет і умивальник з холодною водою, два ліжка, стіл і невелика лавка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. В камері було кілька книжок, газети, шахівниця, мило й туалетний папір, трохи фруктів та іншої їжі. Суд зазначає, що під час відвідин представників Комісії в листопаді 1998 року в камері заявника було занадто жарко, особливо порівняно з іншими приміщеннями СІЗО. Він погоджується з висновком Комісії, що умови до листопада 1998 року були дуже поганими.

141. Щодо побачень з батьками заявника Суд покладається на встановлений Комісією факт того, що двоє охоронців були присутні, коли батьки відвідували заявника, і були уповноважені переривати розмову, коли вважали, що батьки чи заявник казали щось «не те». Крім клопотання від 19 червня 1998 року, всі клопотання батьків заявника про побачення з ним були задоволені. Проте ці побачення здебільшого відбувалися через два або три місяці після подання клопотання, а їхня кількість була обмежена дванадцятьма на рік.

142. Суд зазначає, що Комісія не могла достеменно встановити, чи заявник або його батьки зверталися по дозвіл на відвідини священика, однак можна сказати, що, коли заявник побачився зі

священиком 26 грудня 1998 року після клопотання від 22 грудня 1998 року, регулярних відвідин священиків до ув'язнених не відбувалося, оскільки Інструкція таких побачень не передбачала.

143. Що стосується листування заявника, Суд зауважує, що, хоча заявник мав право надсилати більше ніж дванадцять листів на рік, відповідно до Інструкції, до вересня 1997 року йому не дозволяли цього робити.

144. На підставі значної кількості документів, наданих сторонами, і фактів, встановлених Комісією під час відвідання СІЗО Івано-Франківської області майже одразу після того, як вирок щодо заявника став остаточним, і після набрання Конвенцією чинності щодо України, Суд має можливість встановити детальну картину умов, у яких заявника тримали під вартою з 1996 року і, зокрема, з 11 вересня 1997 року, дати набрання Конвенцією чинності для України, і до травня 1998 року, коли Інструкцію почали застосовувати в СІЗО Івано-Франківської області.

145. З особливим занепокоєнням Суд сприймає той факт, що принаймні до травня 1998 року заявник разом з іншими засудженими до смертної кари, які перебували в СІЗО, двадцять чотири години на добу були замкнені в доволі тісних камерах, що вікна були закриті таким чином, що природне освітлення до камер не потрапляло, що не було передбачено прогулянок і майже не було можливості зайнятися якоюсь діяльністю або контактувати з іншими людьми. Погоджуючись із зауваженнями *CPT* стосовно перебування засуджених до смертної кари в Україні в подібних умовах, Суд вважає, що тримання заявника в таких неприйнятних умовах становило поведження, яке принижує гідність, на порушення статті 3 Конвенції. У справі заявника ситуація ускладнювалася тим фактом, що з 24 лютого по 24 березня 1998 року його тримали в камері без водопровідного крана та умивальника, які заміняла невелика труба у стіні поряд з туалетом, подача води здійснювалася з коридора, а стіни були вкриті фекаліями і був відсутній зливний бачок в унітазі. Крім того, погіршувало ситуацію і те, що протягом усього цього періоду залишався чинним смертний вирок стосовно заявника, хоча, як зазначено в пунктах 11 і 135 вище, з 11 березня 1997 року діяв мораторій.

146. Суд вважає, що у цій справі немає доказів наявності конкретного наміру принизити чи зневажити заявника. Однак, хоча питання про те, чи таке поведження мало на меті принизити або зневажити потерпілого, є фактором, який слід брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатацію порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «*В. проти Сполученого Королівства*» (*V. v. the United Kingdom*) [GC], заява № 24888/94, п. 71, *ECtHR* 1999-IX; і рішення у справі «*Калашиников проти Росії*»,

згадуване вище, п. 101). На думку Суду, умови, в яких тримали заявника, зокрема до травня 1998 року, мали завдавати йому значного психологічного страждання і принижувати його людську гідність.

147. Суд визнає, що після травня 1998 року мало місце значне і поступове поліпшення як загальних умов тримання заявника під вартою, так і режиму, що застосовувався в СІЗО. Зокрема, було знято ставні на вікнах камер, впроваджено щоденні прогулянки і розширено права засуджених на побачення та листування. Проте Суд зауважує, що на момент впровадження поліпшень заявника тримали в цих шкідливих умовах протягом близько тридцяти місяців, включаючи 8 місяців після набрання Конвенцією чинності для України.

148. При розгляді суттєвих умов тримання заявника під вартою та занять, які йому пропонувалися, Суд також взяв до уваги, що в Україні існували значні соціально-економічні проблеми перехідного періоду і що до літа 1998 року адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте Суд зауважує, що брак коштів не може в принципі виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили рівень поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України в жодному разі не можуть служити поясненням чи виправданням окремих умов тримання під вартою, які у пункті 145 були визнані неприйнятними у цій справі.

149. Відповідно у цій частині було порушено статтю 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

150. У своїй початковій заяві заявник скаржився на обмеження права на побачення з родиною, а також на те, що йому не дозволяли зустрічатися з адвокатом, надсилати й отримувати листи, дивитися телебачення і мати будь-який зв'язок із зовнішнім світом.

151. Суд вважає, що скарги заявника слід розглядати за статтею 8 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

152. Комісія встановила, що право заявника на зустрічі з батьками, які включали візити його представника п. Воскобойнікова, обмежувалося до одного побачення на місяць, і що під час цих

побачень були присутніми двоє охоронців, які слухали розмови і мали право втручатися, коли вважали, що ув'язнений або його родичі казали щось «не те». Крім того, Комісія встановила, що у побаченні могло бути відмовлено у випадку застосування до заявника дисциплінарного покарання за порушення в'язничних правил. Щодо листування Комісія зазначала, що у той час, коли, відповідно до Інструкції, заявник міг надсилати родичам одного листа на місяць і отримувати листи в необмеженій кількості, вся кореспонденція перлюструвалася.

153. Погоджуючись із Комісією, Суд вважає, що згадані вище обмеження становили втручання державного органу у здійснення заявником права на повагу до приватного і сімейного життя та кореспонденції, гарантованого пунктом 1 статті 8 Конвенції.

154. Таке втручання може бути виправданим лише за виконання умов пункту 2 цієї статті. Зокрема, для того щоб втручання не суперечило статті 8, воно має здійснюватися «відповідно до закону», мати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі «*Silver та інші проти Сполученого Королівства*» (*Silver and Others v. the United Kingdom*) від 25 березня 1993 року, серія А, № 61, с.32, п. 84; і рішення у справі «*Petra проти Румунії*» (*Petra v. Romania*) від 23 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VII, с. 2853, п. 36).

155. Насамперед Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «відповідно до закону». Цей вираз найперше вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, зможе передбачити його наслідки для себе. До того ж це законодавство має відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах «*Круслен проти Франції*» (*Kruslin v. France*) та «*Huvig проти Франції*» (*Huvig v. France*) від 24 квітня 1990 року, серія А, №176-А, с. 20, п. 27, і серія А, №176-В, с. 52, п. 26 відповідно).

156. Стверджуючи, що ці вимоги було виконано, Уряд посилався у своїх письмових зауваженнях на Закон «Про попереднє ув'язнення» та Виправно-трудовий кодекс. У своїх наступних зауваженнях він також послався на Інструкцію і Тимчасове положення. Заявник стверджував, що лише певні внутрішні інструкції видавалися для регулювання умов тримання під вартою осіб, які очікували виконання смертної кари.

157. Суд зазначає, що Закон регулює умови тримання під вартою до набрання вироком законної сили. Крім того, він зауважує, що, хоча Кодекс передбачає загальну правову основу для умов тримання під вартою, компетентні органи влади у цій справі не посилалися на його положення, коли інформували заявника чи його батьків про правила, які застосовуються до засудженого на смертну кару.

158. З документів, поданих сторонами, та фактів, встановлених Комісією, випливає, що після набрання вироком законної сили умови тримання під вартою засуджених до смертної кари регулювалися Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та Верховним Судом. Суд зазначає, що Інструкція була внутрішнім документом, який не підлягав опублікуванню, а тому не був доступний громадськості.

159. Суд зазначає, що Інструкція була замінена Тимчасовим положенням, затвердженим Наказом № 72 від 25 червня 1999 року Державного департаменту України з питань виконання покарань і зареєстрованим у Міністерстві юстиції 1 липня 1999 року за № 426/3719, яке набрало чинності 11 липня 1999 року і було доступним для громадськості. Тимчасове положення розширило права засуджених до смертної кари. Зокрема, ув'язненим було дозволено одержувати шість посилок і три бандеролі на рік, відправляти й отримувати листи без обмежень та мати щомісячні побачення з родичами тривалістю до двох годин. Проте, як зазначила Комісія, Тимчасове положення не застосовувалося до фактів, на які скаржився заявник і які мали місце до 11 липня 1999 року.

160. За цих обставин, вважає Суд, не можна сказати, що втручання у право заявника на повагу до приватного і сімейного життя, до кореспонденції було здійснене «відповідно до закону», як цього вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції.

161. З огляду на цей висновок, Суд, як і Комісія, вважає зайвим розглядати, чи було втручання у цій справі необхідним у демократичному суспільстві для досягнення однієї із законних цілей у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

162. Таким чином, статтю 8 Конвенції було порушено.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 9 КОНВЕНЦІЇ

163. У початковій заяві заявник стверджував, що йому не дозволяли побачень зі священником.

164. Суд вважає, що ця скарга має розглядатися за статтею 9 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання; це право включає свободу змінювати свою релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, ученні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів.

2. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

165. Уряд стверджував, що заявник ніколи не просив побачень зі священником. Відповідно до фактів, встановлених Комісією, це заперечували батьки заявника, але підтверджували деякі свідки, яких вона заслуховувала, і недатований документ, підписаний п. Я. М. Павлюком, заступником начальника СІЗО. Листом від 12 жовтня 1998 року у відповідь на скаргу батьків заявника від 11 вересня 1998 року Державний департамент з питань виконання покарань зазначив, що дозвіл на відвідини священника може надати Управління МВС України в Івано-Франківській області.

166. Комісія не змогла достеменно встановити, чи зверталися заявник або його батьки до національних органів влади по дозвіл на побачення заявника зі священником до 21 грудня 1998 року. Проте на підставі усних свідчень і наданих їй документів Комісія встановила, що заявник не міг брати участь у недільній службі, яка була доступною іншим ув'язненим, і що фактично до 26 грудня 1998 року священник його не відвідував.

167. Суд погоджується з висновками Комісії і так само вважає, що ця ситуація становила втручання в реалізацію заявником «свободи сповідувати релігію або переконання». Таке втручання суперечить статті 9 Конвенції, якщо воно не «передбачене законом», не має однієї або кількох законних цілей, зазначених у пункті 2, і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей.

168. Розглядаючи скарги заявника за статтею 8 Конвенції, Суд уже зауважував, що умови тримання під вартою засуджених до смертної кари регулювалися Інструкцією, яка, згідно з витягом, наданим Урядом, не передбачала для цієї категорії засуджених права на побачення зі священником. Крім того, Суд уже дійшов висновку, що Інструкція не відповідала вимогам «закону» в розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

169. Фактично Інструкція була замінена Тимчасовим положенням, яке набрало чинності 11 липня 1999 року. Проте, хоча воно гарантує право ув'язнених молитися, читати релігійну літературу і бачитися зі священником, Тимчасове положення не застосовувалося до фактів, на які скаржився заявник і які мали місце до 11 липня 1999 року.

170. За цих обставин Суд вважає, що втручання у право заявника сповідувати релігію чи переконання не було здійснене «відповідно до закону», як цього вимагає пункт 2 статті 9 Конвенції. Він вважає зайвим розглядати питання про те, чи в цій справі втручання було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї із «законних цілей» у розумінні пункту 2 статті 9 Конвенції.

171. Відповідно статтю 9 було порушено.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

172. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

173. Заявник вимагав 2 580 000 українських гривень як компенсацію за моральну шкоду.

174. Уряд наполягав на надмірності вимог заявника про відшкодування моральної шкоди за стверджуване порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання в «коридорі смерті» та стверджуваною відсутністю ефективного розслідування фактів жорстокого поводження. Він звернувся до Суду з проханням надати сатисфакцію на справедливій основі, беручи до уваги прецедентну практику з подібних питань та економічну ситуацію в Україні. Крім того, Уряд стверджував, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди за нібито жорстоке поводження були необґрунтованими.

До того ж Уряд зауважив, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди у зв'язку зі стверджуваним порушенням статті 8 Конвенції були частково необґрунтованими. На думку Уряду, визнання порушення статей 8 і 9 становитиме належну компенсацію за моральну шкоду.

175. З огляду на свої висновки стосовно скарг заявника, Суд вважає, що він зазнав певної моральної шкоди через умови, в яких він перебував у «коридорі смерті», і ця шкода не може бути компенсована лише констатацією порушення. Оцінюючи розмір шкоди за принципом справедливості, Суд присуджує заявникові 2000 євро.

В. Судові витрати

176. Заявник вимагав 53 300 українських гривень на відшкодування судових витрат, пов'язаних із провадженням у національних органах та в органах Конвенції.

177. Уряд заперечив цю вимогу. Він стверджував, що на підтвердження своєї вимоги заявник не надав жодних документів і що названі ним суми надзвичайно великі й невиправдані.

178. Суд нагадує, що для включення судових витрат у компенсацію за статтею 41 слід встановити, що вони справді були здійснені і були необхідними для запобігання ситуації, щодо якої зроблено висновок про порушення Конвенції, чи для отримання компенсації за це порушення і що вони були розумними за розміром (див. рішення

у справі «Нільсен і Йонсен проти Норвегії» (*Nilsen and Johnsen v. Norway*) [GC], № 23118/93, п. 43, ECHR 1999-VIII). Суд не переконаний, що всі судові витрати, які перевищують 53 000 гривень, були необхідними у зв'язку зі скаргами, надісланими в інституції Страсбурга. Він зауважує, що вимога заявника включала витрати за послуги адвокатів під час кримінального провадження в національних судах, однак ці витрати не стосуються порушення статей 3, 8 і 9 Конвенції.

179. Беручи до уваги також те, що заявник досяг успіху лише в частині своєї заяви, поданої відповідно до Конвенції, і вирішуючи питання на справедливій основі, Суд присуджує заявникові 1000 євро.

С. Відсотки у разі несвоєчасної сплати

180. Суд вважає, що відсотки, які нараховуватимуться у разі несвоєчасної сплати, дорівнюють річній відсотковій ставці у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що порушення статті 3 Конвенції в частині стверджуваного побиття заявника в СІЗО Івано-Франківської області не було.

2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції в частині відсутності ефективного офіційного розслідування скарг заявника про побиття в СІЗО Івано-Франківської області.

3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції в частині умов тримання заявника в «коридорі смерті».

4. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.

5. *Постановляє*, що було порушення статті 9 Конвенції.

6. *Постановляє*, що:

а) держава-відповідач повинна сплатити заявникові протягом трьох місяців такі суми:

i) 2000 (дві тисячі) євро як компенсацію за моральну шкоду в українських гривнях за курсом на день розрахунку;

ii) 1000 (одну тисячу) євро за судові витрати в українських гривнях за курсом на день розрахунку;

iii) будь-який податок, який може справлятися із зазначених вище сум;

б) зі спливом згаданих вище трьох місяців до остаточного розрахунку на названі суми нараховуватиметься відсоток, який дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку і діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 29 квітня 2003 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Майкл О'БОЙЛ
Секретар

Ніколас БРАТЦА
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду, до цього рішення додано окрему думку сера Ніколаса Братци.

Н. Б.
М. О'Б.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ СЕРА НІКОЛАСА БРАТЦІ

Я повністю погоджуюся з висновком та обґрунтуванням більшості Суду щодо всіх аспектів, однак я віддав би перевагу, щоб скарга щодо непроведення адміністрацією СІЗО ефективного офіційного розслідування тверджень заявника про фізичне насильство в Івано-Франківському слідчому ізоляторі розглядалася за статтею 13 Конвенції, а не за так званим «процесуальним аспектом» статті 3.

Вважаючи, що стаття 3 містить такий процедурний аспект, Суд, як і Комісія, скористався усталеним прецедентом за статтею 2 Конвенції з огляду на те, що у випадку, коли твердження стосуються незаконного позбавлення життя, положення цієї статті вимагають забезпечення ефективного офіційного розслідування, що може привести до виявлення відповідальної за це особи та її покарання. Така точка зору була висловлена у рішенні Суду у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), Reports 1998-VIII,

с. 3290, пп. 102–103), у якій Суд визнав наявність процесуального порушення статті 3 в результаті неналежного розслідування, проведеного національною владою за скаргою першого заявника про те, що він кілька разів зазнавав жорстокого поводження з боку поліції. Суд зазначив, що, якби не те, що стаття 3 містить такий процесуальний аспект, загальна правова заборона катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, попри своє фундаментальне значення, була б неефективною на практиці і надавала б представникам держави можливість фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем.

Однак справу *Ассенова* та інших було розглянуто до винесення рішення Великої палати Суду у справі «*Ільхан проти Туреччини*» (*Ilhan v. Turkey*), [GC], заява № 22277/93, с. 267, *ECHR* 2000-VII, у якому Суд (відобразивши думку про часткову незгоду п. Пеллонпя в Комісії), висловив певні сумніви щодо аналогії, проведеної у цьому відношенні між положеннями статті 2 та статті 3. Суд відзначив, що, хоча обов'язок забезпечувати ефективне розслідування випадків смерті, спричинених, зокрема, правоохоронними органами, мається на увазі в статті 2 для забезпечення прав, гарантованих цією статтею, для того, щоб вони були не теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними, положення статті 2 містять вимогу, щоб право на життя було «захищене законом». На додаток Суд зауважив, що стаття 2 може також стосуватися ситуації, коли ініціатива має залишитися за державою з тієї практичної причини, що жертва померла, а обставини смерті можуть бути відомі лише представникам державної влади (с. 295, п. 91). Суд продовжує:

«92. Однак стаття 3 має цілком конкретні формулювання. Більше того, хоча потерпілий від стверджуваного порушення цього положення може потрапити в уразливе становище, практичні вимоги такої ситуації часто відрізнятимуться від випадків застосування сили із смертельними наслідками чи підозрілої смерті. Суд вважає, що вимоги статті 13 Конвенції стосовно того, щоб особа з обґрунтованою скаргою на порушення статті 3 мала ефективний засіб правового захисту, загалом передбачають для заявника відшкодування та необхідні процедурні гарантії проти порушень, учинених офіційними особами. Судова практика встановлює, що поняття ефективного засобу правового захисту в цьому контексті включає обов'язок проведення всебічного та ефективного розслідування, яке може привести до виявлення і покарання осіб, відповідальних за будь-яке жорстоке поводження, і забезпечити заявникові ефективний доступ до процедури розслідування (див. рішення у справі «*Аксой проти Туреччини*» (*Aksoy v. Turkey*) [від 18 грудня 1996 року, *Reports* 1996-III], с. 2287, п. 98]. Отже, у будь-якому випадку доцільність або необхідність визнання процедурного порушення статті 3 залежатиме від обставин конкретної справи».

У справі Ільхана Суд вирішив, що заявник зазнав катування від рук представників служби безпеки і що його скарги на відсутність будь-

якого ефективного розслідування з боку органів влади стосовно завдання йому ушкоджень мають розглядатися скоріше за статтею 13, ніж за статтею 3 Конвенції. З цього погляду ця справа відрізняється від справи Ільхана, у якій Суд не виявив суттєвого порушення статті 3, що треба було встановити. Втім, я вважаю, що, як і в тій справі, скаргу заявника щодо відсутності ефективного офіційного розслідування його тверджень про жорстоке поводження було б доцільніше розглядати за статтею 13 Конвенції.

Хоч я й поділяю думку більшості не тільки про те, що скарга батьків заявника стала джерелом обґрунтованої заяви про жорстоке поводження, яке необхідно було розслідувати, а й про те, що це розслідування, яке фактично проводилося органами влади, було недостатнім, як Суд встановив у своєму рішенні, однак я не голосував проти визнання порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з цим.